

ДЕРЖАВНІ ЗАОЩАДЖЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Анотація. В статті акцентується увага на важливості національних заощаджень для економічного зростання країни, підкреслюється провідна роль держави в створенні національних заощаджень, досліджуються джерела державних заощаджень. Автор аналізує вплив процесів заощадження в країні на розширене відтворення та економічне зростання, наводить теорії економічного зростання, в яких підкреслюється визначальна роль нагромадження (заощадження) в зростанні економіки (кейнсіанська, неокласична теорії, модель Солоу). В статті також аналізується роль національних заощаджень в стабілізаційній політиці держави (при проведенні стимулювальної та стримувальної фіскальної та монетарної політики).

Ключові слова: національні заощадження, державні заощадження, чисті податки, державні доходи від приватизації, державні позики, рух грошових коштів до держави, фонд нагромадження, стабілізаційний фонд, фонди фінансових ресурсів цільового призначення, розширене відтворення та економічне зростання, теорії економічного зростання, стабілізаційна політика, стимулювання національних заощаджень.

Аннотація. В статье акцентируется внимание на важности национальных сбережений для экономического роста страны, подчеркивается ведущая роль государства в создании национальных сбережений, исследуются источники государственных сбережений. Автор анализирует влияние процессов сбережения в стране на расширенное воспроизводство и экономический рост, приводит теории экономического роста, в которых подчеркивается определяющая роль накопления (сбережения) в росте экономики (кейнсианская, неоклассическая теории, модель Солоу). В статье также анализируется роль национальных сбережений в стабилизационной политике государства (при проведении стимулирующей и сдерживающей фискальной и монетарной политики).

Ключевые слова: национальные сбережения, государственные сбережения, чистые налоги, государственные доходы от приватизации, государственные займы, движение денежных средств к государству, фонд накопления, стабилизационный фонд, фонды финансовых ресурсов целевого назначения, расширенное воспроизводство и экономический рост, теории экономического роста, стабилизационная политика, стимулирование национальных сбережений.

Annotation. The article focuses on the importance of national savings for economic growth, highlights the leading role of the state in the creation of national savings, researches the sources of state savings. The author analyzes the impact of savings process in the country on expanded reproduction and growth, examines economic growth theories, which emphasized the decisive role of accumulation (savings) in the growth of the economy (Keynesian, neoclassical theory, Solow's model). The article also examines the role of national savings in the stabilization policy of the state (during the encouraging and restrictive fiscal and monetary policy).

Key words: national savings, government savings, net taxes, government revenues from privatization, government loans, money flow to the state, capital accumulation, stabilization fund, financial resources for economic purposes, expanded reproduction and growth, growth theory, the stabilization policy, encouraging of national savings.

Постановка проблеми. Дослідження процесу заощадження є одним із найважливіших досліджень в економічній теорії. Заощадження відіграють дуже важливу роль в національній економіці, визначають темпи економічного зростання, рівень технічного та технологічного озброєння виробництва, сукупне споживання, добробут населення.

Національні заощадження складаються із державних та приватних заощаджень, останні в свою чергу включають заощадження підприємств і заощадження домогосподарств.

Заощадження на підприємствах і домогосподарствах залежать від економічної політики держави (бюджетно-податкової, грошово-кредитної, інвестиційної, соціальної, амортизаційної, зовнішньоекономічної та інш.).

Держава не тільки впливає на заощадження інших суб'єктів економіки, але і повинна мати свої власні заощадження, які відіграють важливу роль в антикризовому управлінні економікою.

Аналіз останніх джерел чи публікацій. Дослідженню національних заощаджень присвячені праці відомих вітчизняних економістів: Кваснюка Б.Є., Ватаманюка О.З., Панчишина С., Савлука М та інш. Ґрунтовно про державні заощадження та їх вплив на економічне зростання досліджено в роботі Ватаманюка О.З. "Заощадження в економіці України: макроекономічний аналіз". Але економічне життя змінюється і потребує нового погляду та аналізу проблеми заощадження в національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним джерелом доходу держави є податки. Вся сума податкових платежів до бюджету держави складає валові податки. Якщо від валових податків відняти трансфертні платежі, то отримаємо показник чистих податків:

$$T = AT - TR \quad (1.1),$$

де T – чисті податки, AT – валові податки, TR – трансфертні платежі.

Чисті податки, які показують дійсну величину грошових коштів, що надходять у розпорядження держави, можна охарактеризувати як наявний дохід уряду.

Державні заощадження (SG) визначаються як різниця між наявним доходом держави у формі чистих податків (T) і державним споживанням (CG):

$$SG = T - CG \quad (1.2) \quad [1, \text{с.274}]$$

Державне споживання – це державні закупівлі споживчих товарів і послуг.

В економічній літературі також існують такі формули державних заощаджень:

$$SG = T - G \quad (1.3),$$

$$SG = (T - F - N) - G \quad (1.4) \quad [2, \text{с.179-180}],$$

де G – державні закупівлі товарів і послуг, F – державні трансфери приватному сектору, N – проценти з обслуговування державного боргу.

Необхідно зазначити, що іншими джерелами доходів держави є доходи від приватизації державних підприємств, взагалі від продажу державних активів. Держава також може отримувати доходи від зовнішньоекономічної діяльності (якщо експорт перевищує імпорт, то сальдо торговельного балансу є додатним; якщо різниця між доходами, отриманими резидентами і доходами, виплаченими нерезидентам країни є додатною і т.інш.). Також гроші рухаються до держави у вигляді внутрішніх державних позик від приватного сектору. Позики здійснюються за рахунок продажу державних облігацій. В особливих випадках уряд може запозичувати гроші також у центрального банку за рахунок грошової емісії. Існують також зовнішні державні позики. Спробуємо представити рух грошових коштів до держави у вигляді такої схеми (рис.1):

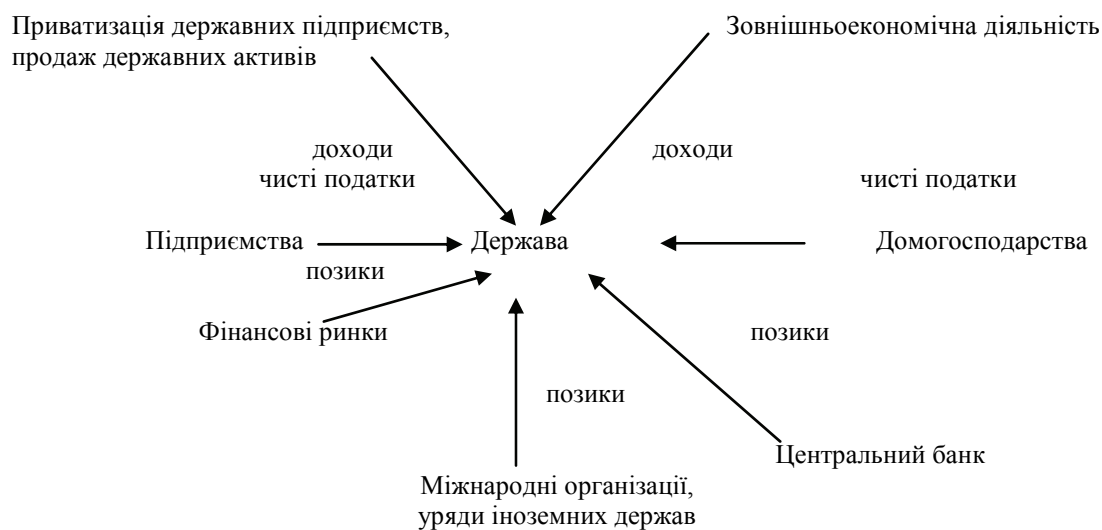

Рис. 1. Рух грошових коштів до держави

Примітка: складено автором

Хоча усі наведені в схемі позики являють собою рух грошових коштів до держави, вони не можуть розглядатися як джерела державних заощаджень, так як вони являються перш за все основними джерелами фінансування бюджетного дефіциту. Але опосередковано такі позики все ж таки впливають на державні заощадження.

По-перше, раціональне та розумне розпорядження та використання позикових коштів дозволяє направити ці кошти на виробничу діяльність, на розширення виробництва, підтримку національного виробництва, а не на поточне невиробниче споживання, “проїдання”. Сьогоднішні інвестиції збільшують майбутні заощадження.

По-друге, власних грошей (доходів) у держави, як правило, не вистачає для покриття державних витрат. Позикові кошти починають відігравати провідну роль в економічному розвитку країни, особливо в інвестиційному процесі.

По-третє, використання іноземних позик створює сприятливі умови для залучення в країну “іноземного боргового інвестиційного капіталу”, сприяє “...встановленню необхідного рівня прозорості діяльності суб’єктів, що використовують боргові інструменти для фінансування інвестиційних проектів...” [3, с.228-229].

По-четверте, через державні позики відбувається вплив на грошовий обіг країни і на рівень позичкового відсотка на грошовому ринку, що впливає на розміри приватних заощаджень.

Слід зазначити, що Економічна енциклопедія трактує державні позики (внутрішні і зовнішні), неподаткові надходження, допомоги для держави і т.інш. як види державних доходів. Державні доходи – “...це грошова форма доходів держави, отриманих через вилучення податків, мита, платежів, оплати послуг державного апарату, зовнішньоторговельних операцій, іноземних кредитів та допомоги для фінансування виконуваних державою функцій...Державні доходи поділяють на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх державних доходів належать різні види податків та неподаткові доходи...Неподаткові доходи – доходи від державних підприємств і майна та державний кредит...Зовнішні державні доходи держава отримує за її межами (кредити, допомога з інших країн)” [4, с.335-336].

Доходи складають основу для заощаджень. Нагромадження держави відповідає сальдо державного бюджету.

Державні заощадження втілюються у фонді нагромадження, стабілізаційному фонді та фондах фінансових ресурсів цільового призначення.

Фонд нагромадження спрямовується на розширене відтворення, створення суспільних резервів та страхових запасів. Він складається із фондів виробничого та невиробничого нагромадження. У структурі фонду нагромадження важливим складовим є амортизаційний фонд.

Стабілізаційний фонд – фонд грошових коштів, або резерв грошей для надання допомоги національним виробникам (наприклад, у формі кредитів під низький відсоток). Більшість розвинутих країн світу, які зіткнулись з проблемою виходу зі світової економічної кризи 2008-2009 рр., визнали за необхідність формування стабілізаційних фондів. Ці фонди повинні формуватися в періоди економічного піднесення і важливе місце в їх створенні відводиться державним заощадженням.

Фонди фінансових ресурсів цільового призначення “...формуються державою і місцевими органами влади для задоволення економічних і соціальних потреб держави, підприємницьких структур і окремих громадян...” [5, с.834]. Джерело надходжень до цільових фондів – відрахування, встановлені державою відповідними законами. Кошти, які надходять до цих фондів, на інші цілі не використовуються. Світова наука і практика мають великий досвід по створенню таких фондів цільового призначення (інноваційні фонди, галузеві фонди, інші позабюджетні фонди). Ці фонди функціонують майже в усіх країнах світу, але мають свою специфіку.

У національній економіці об’єктивно відбуваються якісні та кількісні зміни у сферах виробництва, розподілу, обміну та споживання. Як виробництва, так і всі інші сфери безперервно повторюються, із року в рік відбуваються знову процеси виробництва, розподілу, обміну та споживання. Це являє собою відтворення національної економіки, яке включає відтворення продуктивних сил, організаційно-економічних і техніко-економічних відносин, відносин економічної власності, господарського механізму. Відомо, що відтворення може бути простим, якщо суспільне виробництво повторюється із року в рік в однакових масштабах, і розширеним, якщо суспільне виробництво в наступних роках більше, ніж в попередніх.

У процесі розширеного відтворення відбувається збільшення та якісне покращення факторів виробництва (капіталу, робочої сили, землі, природних ресурсів, підприємницьких здібностей), їх більш ефективного і раціонального використання, і результатом цього є збільшення обсягу національного продукту. Збільшення обсягів виробництва товарів і послуг, тобто збільшення ВВП означає економічне зростання. Таким чином, економічне зростання передбачає розширене відтворення на основі виробничого нагромадження (заощадження). На рівні держави різниця між нагромадженням та заощадженням полягає в тому, що державні заощадження втілюються у фонді нагромадження, стабілізаційному фонді та фондах фінансових ресурсів цільового призначення. Фонд нагромадження спрямовується на розширене відтворення та складається із фондів виробничого та невиробничого нагромадження.

Саме завдяки нагромадженню (заощадженню) зростає продуктивний капітал, покращуються та збільшуються в обсягах фактори виробництва, зростає обсяг національного продукту та добробут людей в цілому.

На наш погляд, національне заощадження (складовою якого є нагромадження) можна розглядати як найважливішу передумову розширеного економічного відтворення продуктивних сил, всієї системи економічних відносин, господарського механізму, національного продукту та добробуту людей.

Необхідно зазначити, що бажане використання заощаджених коштів в національній економіці пов’язане з налагодженим механізмом трансформації заощаджень в інвестиції, з впровадженням ефективного механізму використання національних заощаджень. Ця найважливіша проблема, по-перше, вирішується в кожній країні по-різному, з різною мірою ефективності, по-друге, без державного регулювання та управління ця проблема автоматично не реалізується.

Отже, заощадження через інвестиції є необхідним підґрунтям розширеного відтворення продуктивних сил, економічних відносин, всієї економічної системи. В свою чергу, відтворені на більш якісному рівні складові економічної системи впливають на активізацію процесу заощадження всіма суб’єктами економіки, а крім того обумовлюють економічне зростання.

Сучасні уявлення про економічне зростання зводяться до наступного: [1, с.241].

• економічне зростання залежить від збільшення обсягів факторів виробництва і підвищення рівня їх ефективності, що досягається за рахунок технічного прогресу. Це збільшує виробничий потенціал економіки і таким чином забезпечує зростання сукупної пропозиції;

• збільшення виробничого потенціалу економіки та сукупної пропозиції не може забезпечити економічне зростання без адекватного збільшення сукупного попиту. Таким чином, збільшення сукупного попиту є чинником зростання обсягів виробництва.

“...Під економічним зростанням слід розуміти довгострокове зростання обсягів виробництва за рахунок збільшення потенційного ВВП і на умовах адекватного зростання сукупного попиту”.[1, с.240]

Сучасне трактування економічного зростання сформувалося на основі двох економічних теорій – кейнсіанської і неокласичної. Засновники кейнсіанської теорії економічного зростання Р.Харрод і С.Домар вважали, що головну роль в економічному зростанні відіграють інвестиції, а джерелом інвестування є заощадження, які залежать від доходу (ВВП) і норми заощаджень, тобто $S=s*Y$.

Представники неокласичної теорії економічного зростання визначали вплив на зростання продукту кількісних та якісних змін у факторах виробництва, які є наслідком розширеного відтворення на базі нагромадження (заощадження). Відомою є неокласична виробнича функція Кобба-Дугласа:

$$Y = A * K^a * L^{1-a}, \quad (1.5)$$

де A – продуктивність факторів виробництва за наявної технології; a – частка капіталу у виробленому продукті; $1-a$ – частка праці у виробленому продукті.[1, с.242-244]

Відомою теорією економічного зростання є модель Солоу, яка врахувала ідеї кейнсіанської і неокласичної теорії. Р.Солоу визначав, що головну роль в економічному зростанні відіграють заощадження (перший чинник економічного зростання – нагромадження капіталу). Коли зростають норми заощаджень, то це викликає збільшення інвестицій за незмінної амортизації. Це спричинить збільшення капіталоозброєності та продуктивності праці. Але оскільки з часом почне зростати амортизація капіталу (яка в довгостроковому періоді тяжітиме до рівноваги з інвестиціями), то заощадження впливають на капіталоозброєність і продуктивність праці до тої пори, доки економіка не досягне стійкого стану.

Висновки Р.Солоу робить такі:

1) вплив норми заощаджень на економічне зростання не є нескінченним, а має певну межу – досягнення економікою стійкого стану;

2) економічне зростання не може бути самоціллю, а має здійснюватися заради збільшення рівня споживання. Існує Золоте правило нагромадження, суть якого в тому, що необхідно підтримувати таку норму заощаджень, яка забезпечує економіці стійкий стан із найвищим рівнем споживання.[1, с.245-257]

Сучасні ендогенні теорії економічного зростання розглядають такі чинники зростання як якість людського капіталу, витрати на науково-дослідні роботи, державне регулювання і т.ін. Але зрозуміло, що віддача від людського капіталу тим більша, чим більше інвестування в нього, а інвестиції з'являються із заощаджень. Заощадження трансформуються в інвестиції, які вкладаються в людській капітал як в довготривалий економічний ресурс, який забезпечує економічне зростання в країні.[6, с.19-30]

Таким чином, огляд теорій економічного зростання дозволяє нам зробити висновок про важливу роль заощаджень в економічному зростанні. Досягнення національною економікою значних темпів економічного зростання є одним із головних напрямків макроекономічного регулювання. Економічне зростання – це головний компонент економічної динаміки. Інший компонент економічної динаміки – це економічні цикли [1, с.258], які викликають порушення економічної рівноваги і чергування періодів економічного піднесення з періодами економічного спаду. Ми вважаємо, що крім досягнення економічного зростання як важливої мети та елемента макроекономічного регулювання, до складу останнього можна віднести антикризове управління та відновлення економічної рівноваги і макроекономічної стабільності.

Стабілізаційна політика проводиться державою через фіскальну (бюджетно-податкову) та монетарну (грошово-кредитну) політику. Стимулювальні фіскальна політика та монетарна політика проводяться для пожвавлення економічної кон'юнктури через збільшення трансфертів, зменшення податків, прискорення грошової емісії, зниження процентної ставки. Все це в комплексі впливає на грошовий ринок, збільшуючи можливості для заощаджень та подальших інвестицій. Необхідно зазначити, що в такому випадку заощадження стимулюються економічною політикою держави та здійснюються більше згідно з мотивом капіталізації доходів, хоча не можна виключати і мотив завбачливості. А от при проведенні стримувальної фіскальної та монетарної політики в період інфляційного зростання податки збільшуються, трансфертні платежі зменшуються, також гальмуються темпи грошової емісії, підвищується процентна ставка, зменшуються відповідно фінансові можливості (джерела) для заощадження та подальших інвестицій.

Період інфляційного зростання є наслідком небажано високих темпів збільшення сукупного попиту в економіці, некерowanego бажання нарощувати виробництво, що штовхає економіку у фазу “пік” та спричиняє її “перегрів”. До речі, якщо проаналізувати останні світові події, а саме світову фінансову кризу 2008-2009 рр., наслідки якої відчуються і після 2009 року, то першопричиною цієї кризи стало шалене зростання попиту, не підкріплене грошовими ресурсами. На фінансову природу економічних коливань вказує професор Радіонова І.Ф. [7, с.19-34] Як зазначають ряд авторів, “...”бум” сукупного попиту, розігрітий зростанням кредитування, став каталізатором світової фінансової кризи”.[8, с.201] “Криза [2008-2009 рр.] продемонструвала, що модель еко-

номіки, яка базується на невпинному зростанні споживання в борг, виявилася нежиттєздатною. Найбільше від кризи постраждали країни, що відмовилися від власного виробництва і “роздули” споживання за рахунок іноземних запозичень”. [8, с.203]

Звідси впливає такий висновок: в період таких фаз економічного циклу як піднесення та пік з метою стримання надмірного сукупного попиту та невпинно зростаючого споживання для протидії “перегріву” економіки необхідно стимулювати національні заощадження. Приватні заощадження, в тому числі особисті, а також державні заощадження мають бути в таких обсягах, щоб не допустити споживання в борг, щоб інтенсивне, надмірне зростання попиту було підкріплене грошима. [9, с.4-19]

Список використаних джерел

1. Савченко А.Г. Макроекономіка. – К.: КНЕУ. – 2005. – 441 с.
2. Доходи та заощадження в перехідній економіці України / За ред. С.Панчишина та М.Савлука. – Л.: Вид-во ЛНУ ім. І.Франка, 2003. – 406 с.
3. Активізація інвестиційного процесу в Україні / Колект. монографія за наук.ред. М.І.Диби, Т.В.Майорової. – К.: КНЕУ. – 2012. – 472 с.
4. Економічна енциклопедія. – К.: Академія. – 2000. – Т.1.
5. Економічна енциклопедія. – К.: Академія. – 2002. – Т.3.
6. Радіонова І.Ф. Економічне зростання з участю людського капіталу // Економіка України. – 2009. – №1.
7. Радіонова І.Ф. Фінансова природа економічних коливань: зміст і моделювання // Фінанси України – 2011. – №3.
8. Козюк В. Макроекономічні зрушення в системі економічного зростання в посткризовий період. // Світ фінансів. – 2010. – №2.
9. Григорьев Л. Мировые дисбалансы сбережений и инвестиций // Вопросы экономики. – 2011. – №6.